

A megmaradás esélyei a Muravidéken

Ha aszerint neveznék valamely közösség kisebbségpolitikáját jónak vagy rossznak, hogy milyen mérvű a kisebbségek asszimilációja, akkor a szlovén kisebbségpolitika és az ottani kisebbségvédelem is negatív osztályzatot kapna.

A második világháborút követően a szlovéniai magyarságra ugyanolyan sors várt, mint az utódállamokba került testvéreinek bármelyikére. A „bűnös nemzet” stigmájával megbélyegzett kis népcsoporton alig negyed századdal az első tragikus törés, Trianon után, az atrocitások különböző módozatait alkalmazták a győztes hatóságok. A vajdasághoz hasonló vérengzésre ugyan nem került sor – csupán néhány esetről tud a közvélemény –, kitörölhetetlen nyomokat hagytak viszont a különböző deportálások és internálások, amelyek az összlakosság több mint tíz százalékát érintették. A legtömegesebb az 1945 júniusában végrehajtott deportálás volt, amikor szám szerint 558 embert hurcoltak el a hrastoveci gyűjtőtáborba. Az internáltak egyharmada tizenöt évnél fiatalabb gyerek, 44 százaléka pedig nő volt. Egyes becslések szerint számbeli egyezés mutatható ki a szlovéniai és a szlovén és délszláv telepések számára létesített sárvári internálótábor számaránya között. Bosszúról, megtorlásról volt hát itt is szó. Az embertelen körülmények között tengődő internáltak, főleg gyerekek sorában nagy volt az elhalálozás. Az áldozatok még mindig távoli temetőkből, illetve erdőkben nyugszanak tömegsírok mélyén.

A hazatért családtagokra a legtöbb esetben üres, kifosztott otthon várt. Természetesen azok az OZNA (UDBA) által kiszemelt fiatalok sem jártak jobban, akiket arra kényszerítettek, hogy Magyarországon kémtevékenységet folytassanak. Sokan közülük az ÁVH börtöneiben kötöttek ki, ahol a legválogatottabb kínzásoknak vetették alá őket. A „kuss magyar” korszaknak nevezett háború utáni fél évtizedben az értelmiség nélkül maradt kisközösség képtelennek bizonyult az önszerveződésre.

1949-ben aztán a horvátországi magyarság önszerveződésének mintájára a Muravidéken is sikerült – Vljaj Lajos kezdeményezésére – megalakítani a Magyar Közművelődési Bizottságot. A bizottság, mint a nevéből is kiderül, elsősorban a közművelődés terén lett volna hivatott aktivizálni a magyar kisebbség tagjait, de – ahogy ez a szabályzatból egyértelműen kiderül – fontos politikai szerep is várt rá. Megfogalmazott céljai között ott szerepelt a „haladó szellemű kultúrmunka” támogatása mellett a „forradalmi vívmányok ápolása”, valamint Jugoszlávia összes nemzetével és nemzetiségeivel való barátság és szeretet elmélyítése is.

A járások összevonásával azonban már 1952-ben beszüntették a Magyar Közművelődési Bizottság munkáját (akár a Vajdaságban a Magyar Kultúrszövetségét). Néhány éven át még a szlovén közművelődési bizottságok újbóli megalakítása is törvénybe ütköző cselekedetnek számított, hát még a magyar!

Az ötvenes évek távlatnélküliségére legjobb példa a kisebbségi iskolák esete. A háború után újraindított magyar tannyelvű iskolák az ötvenes évektől előbb lassú, majd később egyre gyorsabb sorvadásnak indultak, olyannyira, hogy az évtized végén szinte teljesen megszűntek. A legsúlyosabb helyzet a lendvai általános iskolában alakult ki, ahol az 1958/59-es tanévben a magyar tagozatra mindössze két (2) tanuló iratkozott. Nagyjából ugyanez volt a helyzet a falvakban, ahol 4–5 osztályt kellett összevonni, hogy létrejöhessen egy tagozat.

Jelentősebb önszerveződésre és kisebbségvédelemre csak az 1959-es politikai események után került sor. A JKSZ KB Végrehajtó Bizottságának emlékezetes ülésén a kisebbségi probléma került megvitatásra, szó esett a nemzetiségek oktatásügyéről, tájékoztatásáról és érdekvédelmi szervezeteik esetleges megalapításáról is. Ezt követően engedélyezte a hatalom a nemzeti bizottságok alapítását a kommunista pártnak alárendelt Szocialista Szövetség (a volt magyarországi Hazafias Népfront jugoszláviai megfelelője) keretén belül, továbbá a kétnyelvű helységnevtáblák elhelyezését 1966-ban, és két kishatárforgalmi átkelő megnyitását az anyaország felé. Meg a sokat emlegetett kétnyelvű iskolák megszervezését.

A nemzetiségi bizottság vegyes összetételű orgánus volt, ahol a magyar kisebbség problémáiról is tárgyaltak. Döntési joga azonban nem volt, csak javasolhatott. Ráadásul nem mindig képviselte bázisának valós érdekeit. Elsősorban a nemzeti kisebbségek anyagi támogatásában ért el eredményeket. Természetesen ehhez szükség volt a hivatalos szlovén politika jóindulatára, ami nem is maradt el, márcsak olyan összefüggésben sem, hogy ugyanebben az időben vált egyre kilátástalanabbá a szlovén kisebbség helyzete a két szomszéd államban, Ausztriában és Olaszországban. Hirtelen megnőtt az érdeklődés a Szlovén Szocialista Köztársaság területén élő őshonos nemzeti kisebbségek iránt, olyannyira, hogy nemzetiségi bizottságaik által bevonták őket az 1974-es Alkotmány előkészítésébe, a nemzetiségi jogok és a különjogok megfogalmazásába is. Ez az alkotmány később hosszú éveken keresztül jogi szempontból Európa egyik legdemokratikusabb alkotmányának hírében állt.

A szlovéniai magyarság politikai szerveződéséről csupán az új alkotmány elfogadása utáni időszakban lehet beszélni. Az alkotmány nemzetiségek különjogaival foglalkozó 251. szakasza arról rendelkezett, hogy az olasz és a magyar nemzeti kisebbség tagjai azokban a községekben, ahol élnek, művelődési és kulturális öngazgatási közösségeket alapíthatnak. Ez a gyakorlatban azt jelentette volna, hogy a nemzetiségi érdekközösségek a nemzetiségeket közvetlenül érintő területeken (oktatásügy, nemzetiségi kultúra, tájékoztatás, az anyaországgal való kapcsolat stb.) a községi képviselő-testületek külön tanácsaként ugyanazokkal a döntési jogokkal rendelkeznek, mint a többi tanács, adott esetben vétőjoggal is.

1975-ben mind a lendvai, mind a muraszombati községben nemzetiségi oktatási-művelődési öngazgatási érdekközösségek alakultak azzal a reménnyel, hogy annyi eredménytelen próbálkozás után végre talán sikerül a szlovéniai magyar kisebbség érdeklődését felkelteni a saját nemzetiségi mivolta és problémái iránt. A szép elképzelések egy része frott malaszt maradt, az eredmények között viszont meg kell említeni a magyar nyelv tanításának a bevezetését (fakultatív formában) Muravidék összes szlovén középiskolájába, továbbá a Lendván megnyitott kétnyelvű középiskolát és a maribori magyar tanszék megnyitását 1980-ban. Ide sorolhatjuk a nemzetiségi sajtó fejlesztését is: a muravidéki magyarok hetilapja, a Népújság 1975-től néhány oldallal bővült.

Szlovéniának Jugoszláviából történő kiválása után a muravidéki magyarság is kezdett magára találni. 1990 márciusa az öngazgatási érdekközösség átszervezése és hatáskörének kiszélesítése jegyében kezdődött. Az érdekképviselő az oktatási, nevelési és művelődési területek mellett most már a gazdaságot és a káderpolitikát is felöleli. Az első demokratikus választásokon három magyar képviselő is bekerült a szlovén parlament tanácsaiba.

Mégis: meglepődve tapasztaljuk, hogy a tíz évvel korábbi problémák néhány területen ugyanúgy holtpontra vannak, mint azelőtt, fejlődés csak a magyarság intézményrendszerének bővülésében tapasztalható. Változatlanul nagymérvű viszont az asszimiláció, az ideálisnak minősített jogi és formális deklaráció, a pozitívnek értékelhető szlovéniai nemzetiségi politika ellenére is.

A 90-es évek elejére sem sikerült a magyar nyelv tényleges egyenjogú társadalmi szerepét biztosítani a közigazgatásban és a közéletben, még kevésbé a gazdasági életben. Az oktatás terén is a válság jelei mutatkoznak, s az utóbbi időben mind gyakrabban éri bíráló a kétnyelvű oktatás gyakorlatát is, felríván, hogy kevés gondot fordított az identitástudat kialakítására, s a többségi nemzet nyelvének minél tökéletesebb elsajátítását tűzte ki elsőrendű céljául.

Ismeretes a felvidéki, az erdélyi és a vajdasági egyházak magyarságmegtartó ereje és hatása, a szlovéniai magyarság esetében viszont, mivel lelkeszeinek túlnyomó többsége szlovén nemzetiségű – ha a magyar nyelvet időközben jól elsajátította is –, nemzeti öntudatra való nevelésről semmiképpen nem beszélhetünk.

A megmaradás esélyeit latolgatva valószínűleg azoknak van igazuk, akik a Szlovéniában élő magyarság jövőjét attól teszik függővé, hogy milyen mértékben tudja kihasználni alkotmányos jogait, s mennyire tud a megváltozott körülmények között saját sorsának irányítójává válni. Ehhez továbbra is a többségi szlovén nép és az anyaország együttes, sokoldalú és folyamatos támogatására lesz szükség. Reményre ad jogot az a tény, hogy a fiatal magyar értelmiség, felismerve végre társadalmi szerepét, tenni is akar valamit az itteni magyarságért. Jelenleg a Szlovénia és Magyarország között kibontakozó gazdasági és kulturális kapcsolatok is kedveznek ennek a folyamatnak. Ez az együttműködés a jövőben remélhetőleg még csak bővül, ami a kisebbségi lét újabb – magasabb szintű – formáinak a kialakulásához vezethet.

Végezetül néhány olyan, a szlovéniai magyarság megmaradását szolgáló tevékenységi formáról szeretnénk említést tenni, amelyek ha közvetve is, a magyar kultúra egészéhez jelentenek szerény hozzájárulást.

Kezdjük a sort a hagyományőrzéssel, amely a tömegesség szempontjából kívánkozik az első helyre, az identitástudat őrzésének kétségtelen megnyilvánulásaként. Néptánc-csoportok és pávakörök szinte minden faluban működnek, ezek munkáját magyarországi szakembergárda irányítja és segíti. Az egyesületi munkában nagy számban vesznek részt fiatalok is, ily módon biztosítva a folytonosságot e fontos tevékenység továbbadásában.

A második helyre az írott szó különböző formái kívánkoznak: a szépirodalom és a valóságirodalom. A szlovéniai magyar könyvkiadás három évtizedes története is a mindenkori politikai akarathoz és helyzethez igazodott. Az első jeladás annak a Vljaj Lajosnak a nevéhez kapcsolódik, aki a szlovéniai magyarság első kisebbségi politikusa volt az ötvenes években. Az 1961-ben megjelent *Versek* című kötete a kibontakozó szlovéniai magyar irodalom első terméke lett. Az ő példája nyomán indul el a magyar könyvkiadás, s bár a közéleti munka és a szervezés később elterelte Vljaj figyelmét az irodalomról, a Vajdaságból jött kritika pedig elvette a kedvét az alkotástól, példája ösztönzőleg hatott a hatvanas évek végén jelentkező Tavaszvárás íróira. A kiadói tevékenység a hetvenes években lendült fel, ami évenkénti egy-két önálló művet jelentett. Nagyobb előrehaladás csak az utóbbi öt évben tapasztalható, ígéretes fiatal tehetségek feltűnésével és a Muratáj című irodalmi-kritikai folyóirat megjelenésével. A három évtized könyvtermése: negyvennél több önálló irodalmi, történelmi-helytörténeti, néprajzi mű, valamint a három, immár folyamatosan megjelenő időszakos kiadvány, az ugyancsak három évtizedes múltra visszatekintő mindenes folyóirat, a *Naptár*, a hetvenes évek elején indult *Lendvai füzetek – Lendavski zvezki* – és a *Muratáj* őrzik a szlovéniai magyarság irodalmi, tudományos és honismereti tárgyú érdeklődésének eredményeit. Reménykeltő, hogy a muravidéki irodalom ráébredt végre saját feladatára és funkciójára, tudatosan vállalja a szlovéniai magyarság megmaradásának ügyét, sorsa alakulásának az eddiginél nagyobb figyelmet szentelve. A muravidéki magyar írókban időközben az is tudatosult, hogy ezt a szerepet csak a provincializmuson túljutott, magas szintű irodalom tudja betölteni, ezért kitartó makacssággal és töretlen hittel haladnak a kitűzött cél felé.